

Milan
Pelc

Renesansa i renesanse u Mađarskoj

→ Francesco
Laurana,
*Poprsje Beatrice
Aragonske*, oko
1470.-1479.

Godinu u koju pada 550. obljetnica dolaska na prijestolje kralja Matije Korvina (vlada 1458. -1490.) mađarska je kulturna politika odlučila obilježiti kao *godinu renesanse*. U budimpeštanskim su muzejima i bibliotekama tim povodom priređene izložbe

o umjetnosti i kulturi Korvinova doba, te o odrazima Korvinova naslijeđa u kasnijoj umjetnosti ugarskih krajeva, a održan je i prigodan simpozij. Gotovo istodobno priređena je izložba o Medičejcima u doba renesanse. Sve u svemu, posjetilac koji je u svibnju posjetio

glavni grad naše susjedne države imao je ne baš čestu priliku uživati u pet grandioznih izložbi posvećenih razdoblju renesanse i humanizma. Priprema i organizacija tih izložbi izazivaju divljenje jer riječ je o profesionalno ostvarenim pothvatima, zahtjevnima u svakom pogledu, o projektima kojih provedba počiva na uspješnoj koordinaciji rada velikog broja suradnika, na snažnoj financijskoj podršci, na solidnoj institucijskoj infrastrukturi i na spremnom nacionalnom i internacionalnom odazivu vlasnika umjetnina. Izložbe su, kako u zajedničkom, sažetom vodiču (urednik Árpád Mikó) ističu njihovi priređivači, pripremljene s ulogom vjere i poštenja (“faith and honesty”), a njihova je glavna namjera da ljudima s početka 21. stoljeća omoguće “autentično razumijevanje renesansne tradicije”, pružajući im “jasan pregled kulture toga sjajnoga razdoblja.”

Izložba posvećena Medičejcima svojevrstan je talijanski preludij ostalima koje prezentiraju razdoblje renesanse i humanizma u Mađarskoj. Postavljene su u četiri najistaknutije nacionalne kulturne ustanove: u Nacionalnoj knjižnici Széchényi priređena je izložba pod naslovom *Zvijezda u sjeni gavrana: Ivan Vitez i počeci humanizma u Mađarskoj*; Povijesni muzej Budimpešte udomljuje središnjnu izložbu *Matija Korvin, kralj: Tradicija i obnova na mađarskom kraljevskom dvoru (1458-1490)*; u Mađarskoj nacionalnoj galeriji održana je izložba *Naslijeđe kralja Matije: Umjetnost kasne renesanse u Mađarskoj (16. i 17. stoljeće)*; Muzej primijenjenih umjetnosti uključio se izložbom *Miraz kraljice Beatrice: Umjetnost talijanske majolike i dvor kralja Matije Korvina*. Svaku izložbu prati kvalitetan katalog s tekstovima specijalista i reprodukcijama izložaka, no samo je jedan, onaj posvećen Matiji Korvinu, (barem zasad) na engleskom. Riječ je, dakle, o projektu koji pokriva različita, ali komplementarna područja kulture u Europi i karpatskom (panonskom) bazenu, područja koja, obuhvaćena zajedničkim okvirom, prezentiraju umjetničko stvaralaštvo 15., 16., pa i 17. stoljeća – izvornu renesansu i kasnije “renesanse” – evocirajući njegovu raznolikost u čijoj su pozadini ideje

i vrijednosti humanističkog svjetonazora, odnosno renesansne oblikovnosti.

Kao jedan od glavnih tvoraca humanističke podloge u svjetonazoru kralja Matije, ali i u širem horizontu tadašnje panonske kulture, dostojno je osvijetljen Ivan Vitez od Sredne (umro u Esztergomu 1472.), ugarski primas, kraljev učitelj, kasnije vođa neuspjele urote koje je cilj bilo kraljevo rušenje s vlasti. Reprezentativnom izložbom u Nacionalnoj knjižnici Széchényi prezentiran je niz izvanrednih iluminiranih kodeksa koji potječu iz njegove biblioteke, a koji su u kasnijim vremenima, nakon njegova pada u kraljevu nemilost, završili u velikim svjetskim bibliotekama, dok su mnogi nestali. Vitezovu knjižnicu njegov suvremenik, firentinski učenjak i vlasnik najvećega tadašnjeg skriptorija u Firenci, Vespasiano da Bisticci, opisuje kao zbirku pomno biranih knjiga koja pokriva sva područja učenosti. “Malo je latinskih knjiga koje on ne posjeduje”, piše u svojoj elogiji Bisticci. Vitezova gorljivost i umješnost u pribavljanju potrebne literature bitno je utjecala na formiranje biblioteke kralja Matije, znamenite Corvine, koja je možda najreprezentativniji izdanak umjetnosti rukom pisane i iluminirane knjige. Na izložbi se moglo vidjeti niz brižljivo ispisanih i raskošno iluminiranih kodeksa s Vitezovim grbom, nastalih upravo u firentinskim i drugim skriptorijima, među njima i znamenite kodekse s djelima Tita Livija (danas u Bayerische Staatsbibliothek, München). Mnogi su tekstovi popraćeni bilješkama i komentarima samoga vlasnika. Niz izloženih kodeksa potječe iz knjižnica i zbirki njegovih suvremenika, pa tako i nesretnog Janusa Pannoniusa, njegova nećaka, okrunjenoga poete, čija se humanistička knjižnica po biranosti naslova jedina u to doba u Ugarskoj mogla usporediti s onom Ivana Viteza.

Vitezova zvijezda osvjetljava umjetnički kozmos kralja Matije i ugarske rane renesanse, pa je stoga logično isticanje njegova prvenstva u koncepciji cjelokupne manifestacije. Složen i raznolik sklop kulturnih impulsa Matijina doba s preklapanjima kasne gotike

i rane renesanse dočaran je orkestracijom vješto usklađenih registara, s referencijskim točkama u Mađarskoj i izvan nje, prije svega u Italiji. Selekcija je morala biti stroga, izabrana su uglavnom najreprezentativnija ostvarenja s različitih područja umjetničkog stvaralaštva njegova doba. Istaknuto mjesto pripalo je Duknovičevoj Madonni iz Diosgyőra, a osobito je zadovoljstvo bilo vidjeti izvanredan Duknovičev reljef Bogorodice s Djetetom iz Padove, koji je po razini umjetničke vrsnoće zasigurno jedan od najprestižnijih predmeta čitave izložbe. Druga Duknovičeva ostvarenja iz Ugarske, primjerice Herkulova fonatana u Višegradu, nisu prošla (nužno) restriktivni odabir. Kratki pregledni članak o Duknoviču za katalog napisao je autor njegove monografije Johannes Röhl. Kao razmjerno novu informaciju za domaću povijest umjetnosti vrijedno je navesti da je tzv. Majstor mramornih Madona definitivno identificiran kao firentinski kipar Gregorio di Lorenzo, i da se sad pod njegovim imenom izlaže Bogorodica s Djetetom iz Budimpešte. O njemu je opširniju studiju za katalog priredio Francesco Caglioti, koji donosi popis djela toga majstora. Njegovi će se zaključci morati uzimati u obzir kad se ponovo bude pisalo o reljefu sv. Trojstva u Senju, o fragmentima kustodije iz Hreljina (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb) te o reljefima Madonna u Senju, Bribiru i Orebićima – svi su oni navedeni u Cagliotijevu popisu.

Na prezentaciju umjetničkog stvaralaštva iz doba Matije Korvina kronološki se nadovezuje treća izložba priređena u budimskim kulturnim institucijama, posvećena naslijeđu kralja Matije, tj. renesansnoj umjetnosti u Mađarskoj 16. i 17. stoljeća. Njezin glavni kustos Árpád Mikó pokušao je povezati brojne lokalne mutacije renesansnog ukusa, a onda i kasnije devijacije renesansnog oblikovanja u Ugarskoj tijekom dvaju stoljeća u kojima se zahvaljujući prodoru Turaka i utjecaju reformacije bitno izmijenio politički i kulturološki kontekst. U doba Jagelovića odjeci renesanse još su snažni zbog intenzivnih kontakata ugarskih prelata s Italijom,

no u kasnijem razdoblju umjetničko je stvaralaštvo ostalo bez jedinstvenoga usmjerenja, te se raslojava i grana u više smjerova, usvajajući poticaje s raznih strana. Koliko se tu još može govoriti o Korvinovu naslijeđu, teško je prosuditi. Ono je, doduše, povijesna podloga kasnijem umjetničkom stvaralaštvu, no s vremenom ta je podloga postajala sve bljedom i udaljenijom, a novi su impulsi preslojili stare, pri čemu je zamjetna “provincijalizacija” ukusa uz održavanje relativno visoke izvedbene i zanatske razine.

U sklopu izložbenog projekta istaknuta je, valjda po prvi u tim razmjerima, uloga Beatrice od Aragona, Kraljeve napuljske supruge, koja je u Ugarskoj provela sveukupno 24 godine i koja je bila zaslužna za mnoge umjetničke narudžbe i importe iz Italije. U osobitom “ženskom” svjetlu njezina je uloga naznačena na izložbi oslikane keramike talijanskoga podrijetla, koja je pripadala reprezentativnoj dvorskoj opremi kraljevskoga para. U sjajnoj muzejskoj prezentaciji moglo se vidjeti nekoliko svjetskih remek-djela, poput oslikanog pladnja s damom koja češlja jednoroga, a na kojem su grbovi kraljice Beatrice i kralja Matije (New York, Metropolitan Museum).

Kulturna i umjetnička zbivanja iz razdoblja u kojima je ugarskim krajevima vladao Matija Korvin reflektiraju se izravno ili neizravno u kulturi širokoga zemljopisnog područja, koje ne pripada samo današnjoj Mađarskoj. Između ostalog tu je i Hrvatska, posebice njezin sjeverni dio. S druge strane ugarskoj su renesansi i humanizmu itekako važan doprinos dali umjetnici i učeni ljudi iz Hrvatske, od Dubrovnika do Slavonije. Stoga možda nije sasvim fer od mađarskih kolega da te činjenice nekako ostavljaju po strani, pa se nazivi Slavonije i Dalmacije koriste kao autonomne političke odrednice. Ili smo mi u Hrvatskoj još uvijek preosjetljivi? U svakom slučaju, na izložbama posvećenim razdoblju Matije Korvina i njegovim odjecima u kasnijem umjetničkom stvaralaštvu ugarskih krajeva nije bilo predmeta iz Hrvatske, niti su hrvatski stručnjaci sudjelovali u pripremnim radovima, odnosno na glavnom simpoziju.

Koncem lipnja je pak u organizaciji Veleposlanstva Republike Hrvatske a povodom Dana državnosti RH u Povijesnom muzeju Budimpešte priređen prigodan mini-skup pod nazivom *Hrvatski umjetnici na dvoru kralja Matije Korvina - Lik kralja Matije u hrvatskoj povijesnoj i pučkoj tradiciji s četiri izlaganja koja su ocrtala ulogu umjetnika hrvatskoga podrijetla u kontekstu korvinovske renesanse i postre-nsanse.*

Treba na koncu napomenuti da prezentacija kulture i umjetnosti kakvu smo susreli na ovim izložbama nije bitno različita od onih kakve doživljavamo i na suvremenim domaćim i stranim izložbenim manifestacijama. Temeljeći se na prethodnim spoznajama istraživača, moderna prezentacija s nužnim korekcijama postojećih rezultata i posuvremenjivanjem ranijih stavova, s uključivanjem nekih svježih sadržaja i tema, iznosi i na privlačan način aranžira stare i nove spoznaje, stvarajući gotovo opojni svijet

kulturnih delacija i spektakla. Pritom valja imati na umu da je čitav sklop manifestacija zamišljen na edukativan način – tako da manje upućenima pruži mogućnost upoznavanja jednoga kulturnopovijesnoga razdoblja u njegovim najblistavijim iskazima. Zanimljivo je, međutim, bilo pratiti kako se broj posjetilaca intenzivno smanjuje na izložbama nižeg stupnja predmetne atraktivnosti (primjerice knjige i majolika), a većeg stupnja specijalističke introspekcije. Dok je na izložbi posvećenoj kralju Matiji, s najprivlačnijim predmetima, s nizom remek-djela talijanske i ugarske renesanse, s diskretnom čarolijom nacionalnog mita i njegovih internacionalnih odjeka, vrvjelo od posjetilaca, na drugim je izložbama njihov broj bio znatno oskudniji. Bez obzira na to, posve je sigurno da će zahvaljujući dobro opremljenim katalozima *godina renesanse* u Mađarskoj ostati u optjecaju i nakon njezina kalendarskog završetka. x

SUMMARY: RENAISSANCE AND RENAISSANCES IN HUNGARY

/ Celebrating the 550th anniversary of King Matthias Corvinus' accession to the throne, Budapest has in the "renaissance year" been the venue of a series of exhibitions and other cultural and scientific manifestations which marked this important anniversary in a representative way. Attention has been drawn to the importance of

humanistic spiritual and intellectual background whose main protagonist was Bishop János Vitéz. Among the artists of the Corvinian age a distinguished place was given to the sculptors Ivan Duknović (Johannes Dalmata) and Gregorio da Lorenzo (called Master of the Marble Madonnas).